

RÉDEY SOMLA*

A kommunikáció és nyilvánosság szerepe a kutatás-fejlesztés terén

BEVEZETÉS

Ahhoz, hogy megértsük a nyilvánosság szerepét és fontosságát a társadalom szempontjából, elegendő néhány példát vennünk a történelem során. Ezekkel igyekszem alátámasztani és igazolni azt, hogy a publicitás kulcsfontosságú lehet egyes kérdésekben. A tudományok és a lakosság közötti kapcsolatot a különböző hírforrások, a média teremti meg. Legalábbis ez lenne elvárható, ezzel jöhetne létre alapfokú kommunikáció. Sajnos azonban nagyfokú hiányosságok figyelhetők meg e téren: sokszor teljesen hiányzik az aktuális tudományos kutatások nyilvánosságra hozatala, sokszor pedig színvonalatlan (ezáltal hiteltelen) a forrásokban megjelenő publicitás. Ezek a tényezők befolyásolják és alakítják a lakosság (elsősorban a laikusok) véleményét, hozzáállását a tudományokhoz.

Azért hangsúlyoztam külön ezt a területet (a nyilvánosságot, valamint a lakosság és a tudományok kapcsolatát), mert ezek az összefüggések nagyban meghatározzák az adott ország kutatás-fejlesztési (innovációs) folyamatainak eredményeit, lakossági felhasználását. Amennyiben azt szeretnénk elérni, hogy a kutatási eredmények, találmányok sikerre és ezáltal a kifejlesztett termékek piacra leljenek, fontos, hogy időben megteremtsük a későbbi felhasználókkal való kapcsolatot. Ezt a szempontot igyekszik megvalósítani az Európai Unió egyik akció programján (Science and Society Action Plan) keresztül. Prioritásként jelenik meg a leendő innovációs politikák alakításában a tudomány és társadalom kapcsolata, melyet több szinten kívánnak létrehozni.

Magyarországon napjainkban mennek végbe konkrét előrelépések innovációpolitikánkat illetően. Nemrég vezették be a Nemzeti Fejlesztési Tervet és folyamatban van az Innovációs Törvény életbe lépése. A legfőbb kérdés szempontunkból nézve az, hogy ezeken a programokon keresztül milyen szinten valósul meg a tudomány és a társadalom kapcsolata? Érzésem szerint ez döntő fontosságú lehet a kutatás-fejlesztési politikánk sikerességére nézve.

TÖRTÉNELMI PÉLDÁK

Két példán keresztül szeretném érzékeltetni a nyilvánosság szerepét bizonyos, a társadalmat is érintő kérdések esetében. Az egyik a könyvnyomtatás megjelenésével esik egybe (jóllehet már

* 1026 Budapest, Gábor Áron u. 4. redeys@inno.bme.hu

sokkal korábban, az ókor társadalmában is fontos szerepet kapott a nyilvánosság). A 16. század kezdetén, a reformáció idején, **Luthernek** valamilyen módon támogatottságot kellett találnia ahhoz, hogy elfogadják gondolatait. Konkrétan, hívőket kellett „toboroznia”, szimpatizánsok kellett ahhoz, hogy elfogadják vallási reformjait. Ezeket egyrészt a Biblia nemzeti nyelvekre fordításával, másrészt pedig nyomtatott, rövidebb értekezéseivel kívánta az emberekhez eljuttatni. Ezek az írások bárki által hozzáférhetőek voltak, ám a lakosság nagy része mégsem érthette meg az írott szöveget, mert nem tudott olvasni. Figyelembe kellett venni ezt a kérdést, hiszen hiába a papírra vetett, írott gondolatok, hogyha nem értik meg azokat. Ezért Luther rajzokat készített, és korabeli nyomtatott képregényekkel értette meg magát a lakossággal.

A következő példa időben néhány évszázaddal később, a 17. század Franciaországában, **XIV. Lajos** (1643–1715) uralkodásának idejéből való. Az akkori uralkodói forma erősen centralizált, abszolutista volt, az állam alapját pedig az adófizető polgárok képezték. Fontos volt, hogy megfelelő színben tűnjék fel a király. Mint köztudott, ő nem volt éppen mindenki által szépnek talált ember, aki ezáltal megfelelően reprezentálhatja a királyi hatalmat. A cél elérése érdekében megfelelő szakemberekből álló csapatot (ma PR csapatnak neveznék) állított össze maga körül, amelynek kifejezetten a királyi imázs javítása volt a feladata. Ezért készült róla oly sok szobor és kép, mely mindenki számára látható volt. Sokat fordított a művészetek, a tudományok népszerűsítésére. Így válhatott egy erősen abszolutista uralkodó mégis elfogadottá és közkedvelté a lakosság körében.

A két eset arra példa, hogy mindegy, az élet mely területéről van szó, a lakosságban a bizalom akkor teremődik meg, ha beavatva érzi magát, részesének érezheti magát az adott területen. Minden esetben meg kell találni azt a hangot (médiomot), melyen keresztül érthetővé és elérhetővé válik a lakosság számára az információ, és akkor az nem lesz hálátlan. Magáénak érezheti és elfogadja az újdonságokat, azok sikereivel és kudarcaival együtt.

Nincs ez másként a tudományok terén sem. A tudományos (elsősorban természettudományos) nyilvánosság hazánkban a 19. század végén kezdett igazán megerősödni. Abban az időben jelentek meg először rendszeresen természettudományos folyóiratok, s lettek ezáltal nemzetközileg is elismertek felfedezéseink, találmányaink.

Sajnos napjainkra kissé megváltozott a helyzet. Háttérbe kerültek a tudományok, mind az állami kutatás-fejlesztés támogatása terén, mind pedig a lakossági elfogadottság terén. Pedig a lakosság hozzáállásán az elmúlt korszakokhoz képest könnyebben lehetne változtatni, ha figyelembe vesszük a bővülő információs forrásokat.

Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy a lakosság milyen arányban érdekelt, illetve jól informált a tudomány és technológia terén:¹

Vélemény	EU 15%
Informált és érdekelt	29,1%
Érdekelt, de alulinformált	14,7%
Nem érdekelt és nem informált	45,8%
Más véleményen van	10,4%
	100,0%

A legfőbb cél ezt a nagy arányú érdektelenséget megszüntetni. Az alábbi arányok az információs forrásként megjelölt médiumokat mutatják (zárójelben áll az első helyen megjelölt információs forrás a lakosság %-ában):

- televízió (60,3),
- sajtó (37),
- rádió (27,3),
- iskola, egyetem (22,3),
- tudományos folyóirat (20,1),
- internet (16,7).

Az első három helyen szereplő forrás alapvető fontosságú kell legyen, ezért a színvonalas tájékoztatást ezeken keresztül kellene megvalósítani.

TUDOMÁNY ÉS TÁRSADALOM VISZONYA A MAI MAGYARORSZÁGON

Felsőbb szintű, állami elhatározás és beavatkozás nélkül azonban nem lehet megoldani a tudomány és társadalom egymáshoz történő közelítését. Az Európai Unió általános célul tűzte ki ennek megvalósítását. A brüsszeli elképzelések szerint a következő szempontokat kell az egyes nemzeti politikáknak szem előtt tartaniuk, hogy megoldják ezt a problémakört:

1. A tudományos képzés kellő támogatása,
2. A társadalmi érdekek bevonása a tudományos politikába,
3. A különböző etikai kérdések figyelembevétele.

Kérdés, hogy ezeket a direktívákat az egyes uniós országok mennyire veszik figyelembe. Számos pozitív példa létezik, melyek egyértelműen példaként szolgálhatnak hazánk tudományos életét illetően. Németország tudományos életét vizsgálva kiderül, hogy náluk nagy hangsúlyt fektetnek az oktatásra, képzésre. Az egyetemi kutatási lehetőségek és az ehhez szükséges infrastruktúra kiépítése alapvetően járul hozzá a sikeres fejlesztésekhez. Finnország esetében a sikeres innováció titka a magánszektor kellő szintű bevonása és érdekeltsége a kutatás-fejlesztésben. A kereslet orientált innováció (különösképpen az információs technológiát illetően) itt megteremtődhetett, mivel maguk a fejlesztő cégek az érdekeltek az újonnan fejlesztett termékek értékesítésében.

A Magyarországon bevezetésre tervezett állami innovációs intézkedések szintén igyekeztek az uniós irányzatokat prioritásként megtartani. Szakértők bevonásával alkották a törvényeket, egyeztettek a szakmai területeken érintettekkel. A társadalmi érdekek figyelembevétele szintén célkitűzése volt a törvényalkotóknak. Az intézkedések sikeressége majd bevezetés után nyilvánulhat csak meg. A jelenlegi gazdasági helyzet sajnos egyelőre ezen a téren is a támogatások szűkítését követeli meg. A sikeresség azonban nagy mértékben a lakosság hozzáállásán is múlik. Ez pedig legtöbbször nem anyagi, hanem inkább erkölcsi jellegű. Vagyis, hogy mennyire törekszünk a párbeszéd megteremtésére, egyfajta interaktív kommunikációra a lakosság bizalmának megteremtése érdekében.

IRODALOM

1. Eurobarometer 55.2, Europeans, science and technology, Európai Bizottság, Brüsszel 2001. december
2. Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Budapest, 1971, p. 5–109.
3. David Zaret: Habermas and the Public Sphere. Cambridge, Mass., 1993. p. 212–235.
4. Science and Society Action Plan, European Commission, Brussels, 2001.
5. TÉT attaséi beszámoló 2002, Tudományos és Technológiai Alapítvány, Berlin, Helsinki, 2002.
6. Tamás Pál: Új állami szerepek a magyar innovációpolitikában, Magyar Tudomány, Budapest, 2003/10, p. 1284–1295.